

УДК 343.36 : 343.272

Г. Є. Болдарь, канд. юрид. наук, вчений секретар

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
вул. Генерала Дідоренка, 4, сел. Ювілейне,
м. Луганськ, 91493, Україна

ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКОННІ ДІЇ ЩОДО МАЙНА, НА ЯКЕ НАКЛАДЕНО АРЕШТ АБО ЯКЕ ОПИСАНО

У статті розглянуто розмір та види покарання за вчинення незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації. Розкрито ознаки, за якими злочин, передбачений ч. 1 ст. 388 КК України, слід відмежовувати від суміжних. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення санкції цієї норми.

Ключові слова: покарання, санкція, майно, арешт, конфіскація.

Здійснення об'єктивного та неупередженого правосуддя є одним з найважливіших завдань у зв'язку з трансформацією України в напрямі правової та соціально орієнтованої держави. Норми кримінального закону, що встановлюють відповідальність за посягання на інтереси правосуддя, є важливою гарантією досягнення цієї мети.

Певні проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя розглянули у своїх роботах Ф. Н. Багаутдінов, А. А. Бахрадзе, А. М. Бойко, В. М. Бурдін, В. А. Владіміров, А. Р. Волобуєв, А. В. Воронцов, Л. Д. Гаухман, М. Н. Голоднюк, Г. А. Городенцев, М. П. Джуган, О. О. Дудоров, В. К. Зонс, М. Й. Коржанський, Р. В. Корякін, Г. А. Крігер, В. І. Ляпунов, П. П. Матишевський, Г. А. Матусовський, М. І. Мельник, М. Г. Міненко, В. О. Навроцький, В. М. Попович, А. І. Рарог, В. Г. Смірнов, В. Я. Тацій, М. Х. Хабібулін, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та інші.

Однак 3 березня 2005 року редакцію ст. 388 КК України було змінено. Саме тому сьогодні знову існує необхідність звернутись до юридичного аналізу кожного із самостійних складів злочинів, передбачених різними частинами цієї норми, відмежувати їх від суміжних. Безумовно, дослідження проблеми кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано (ч. 1 ст. 388 КК України), не можна вважати повним без вивчення покарання за вчинення цього злочину. Слід погодитись із думкою М. І. Хавронюка, що однією з основних проблем сучасної теорії кримінального права має бути проблема наукової обґрунтованості санкцій кримінального закону [1, 101–102].

Метою цієї статті є дослідження видів та розмірів покарання, передбачених у санкції ч. 1 ст. 388 КК України, та формулювання на цій підставі пропозиції щодо її вдосконалення, а також визначення критеріїв відмежування цього злочину від суміжних.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання в межах, установлених у санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за цей злочин. Як слушно вказує Ю. В. Філей, санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, указуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин [2, 53].

У науці кримінального права загальновизнано, що санкція кримінально-правової норми повинна відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, передбаченого в її диспозиції. Вважаємо за необхідне підтримати думку В. Д. Філімонова про те, що одним із принципів діяльності з побудови санкцій є принцип

урахування під час визначення їхнього змісту та обсягу практики застосування покарань за відповідні та суміжні злочини [3, 222].

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне порівняти санкцію за злочин, передбачений ч. 1 ст. 388 КК України, та санкції за вчинення суміжних злочинів: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 1 ст. 191 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК України) та невиконання судового рішення (ч. 1 ст. 382 КК України).

По-перше, розглянемо як співвідносяться між собою санкції ч. 1 ст. 388 та ч. 1 ст. 191 КК України. Ці злочини мають однакову форму об'єктивної сторони (розтрату майна) та характеризуються умисною формою вини.

До ознак, за якими склади цих злочинів відрізняються один від одного, належать такі.

1. Предметом злочину, передбаченого ст. 191 КК України, є будь-яке майно, чуже для винного, майно, яке було йому ввірене чи перебувало в його віданні. Предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, є: 1) майно, на яке накладено арешт або яке описане; 2) кошти (вклади), на які накладено арешт.

Майно, на яке накладено арешт, — це майно (грошові кошти в готівковій та безготівковій формі, цінні папери, нерухомість, транспортні засоби тощо), стосовно якого в передбачених законодавством випадках уповноважений орган (суд, орган дізнання) чи особа (суддя, слідчий, керівник податкового органу, державний виконавець) ухвалили відповідне рішення [4, 1029].

Під майном, яке описано, слід розуміти те майно, яке внесено до певного акту опису. Зазвичай арешт майна поєднується з його описом, однак іноді можуть бути винятки. Наприклад, для охорони спадкового майна державні нотаріуси та посадові особи виконавчих комітетів місцевих рад здійснюють опис (а не арешт) майна і передають його на зберігання спадкоємцям або іншим особам. Останні попереджаються про відповідальність за розтрату або приховування спадкового майна [4, 1031].

2. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 191 КК України, є особа, якій майно було ввірено чи перебувало в його віданні. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, є: 1) особа, якій ввірено майно, на яке накладено арешт або яке описано; 2) представник фінансової установи.

3. Обов'язковим елементом суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 191 КК України, є мотив: 1) корисливий мотив; 2) інші особисті інтереси; 3) інтереси третіх осіб. Це протиправне діяння завжди вчиняється з метою безоплатно обернути чуже майно на свою користь або на користь інших осіб [5, 42; 6, 154].

У диспозиції ч. 1 ст. 388 КК України відсутня вказівка на мотиви злочину. Вважаємо, що незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано, може бути вчинено з метою безоплатного звернення майна на свою користь, тобто незаконного збагачення. Однак суб'єкт злочину не завжди керується цими спонуканнями. Він може вчинити цей злочин для того, наприклад, щоб покращити фінансове становище родичів особи, майно якої за вироком суду буде конфісковано.

На наш погляд, саме можливість відсутності корисливого мотиву є відмежувальною ознакою незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано (ч. 1 ст. 388 КК України), у формі розтрата від розтрата як злочину проти власності (ч. 1 ст. 191 КК України).

Тут доречно пригадати досвід Білорусії. Так, у диспозиції ст. 409 КК Білорусії, якою встановлено відповідальність за злочин, аналогічний тому, який передбачено ст. 388 КК України, міститься вказівка на те, що дії винного кваліфікуються за цією нормою тільки у випадку відсутності ознак розкрадання.

Тепер проаналізуємо санкції розглянутих кримінально-правових норм. Дії, передбачені ч. 1 ст. 388 КК України, караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до

двох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Санкцією ч. 1 ст. 191 КК України встановлено такі альтернативні види покарань, як штраф до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до чотирьох років, або позбавлення волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Таким чином, порівняння основних видів покарань, передбачених у санкціях ч. 1 ст. 388 та ч. 1 ст. 191 КК України, дає підстави стверджувати, що: 1) більший розмір штрафу передбачено в ч. 1 ст. 388 КК України; 2) строк виправних робіт однаковий; 3) більший строк обмеження волі встановлено в санкції ч. 1 ст. 191 КК України; 4) позбавлення волі в санкції ч. 1 ст. 388 КК України, на відміну від санкції ст. 191 КК України, не передбачено. За вчинення обох злочинів може бути призначено додаткове факультативне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Слід відзначити, що такий стан речей, на наш погляд, не є науково обґрунтованим, адже за злочини, які посягають одночасно на два і більше об'єкти, санкція повинна бути передбачена не менша, ніж за злочин з одним об'єктом. Тобто підвищення ступеня суспільної небезпеки повинно відбиватися в санкціях [2, 76].

Безумовно, що специфіка об'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, певним чином пояснюється особливостями його предмета. А тому, на наш погляд, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, є суспільні відносини, які забезпечують установлений законом порядок виконання рішень судів та інших державних органів чи посадових осіб у частині забезпечення позову та вжиття запобіжних заходів, погашення податкового боргу, охорони спадкового майна, звернення стягнення на майно боржника.

Виходячи з правового призначення застосування опису та накладення арешту на майно, можемо зробити висновок, що додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини власності. Крім того, при вчиненні представником банківської або іншої фінансової установи банківських операцій з коштами (вкладами), на які накладено арешт (ч. 1 ст. 388 КК України), додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують встановлений законодавством порядок здійснення банківських операцій.

По-друге, розглянемо санкції ч. 1 ст. 388 та ч. 1 ст. 194 КК України, адже за такими формами об'єктивної сторони, як знищення або пошкодження майна, а також формою вини ці злочини є суміжними.

До критеріїв відмежування цих складів злочинів можна віднести такі: 1) ст. 194 КК України передбачено відповідальність за знищення або пошкодження будь-якого чужого майна, а ч. 1 ст. 388 КК України охоплюються тільки випадки знищення або пошкодження майна, на яке накладено арешт або яке описано; 2) суб'єкт першого злочину загальний — будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку, а другого — спеціальний; 3) обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК України, є настання матеріальної шкоди у великих розмірах. Що стосується складу злочину, відповідальність за який встановлено ч. 1 ст. 388 КК України, то ми погоджуємося з думкою О. О. Дудорова, що за конструкцією він є формально-матеріальним. Так, залежно від форми об'єктивної сторони цей злочин буде закінчено: 1) з моменту вчинення одного з альтернативних діянь, указаних у диспозиції кримінально-правової норми (зокрема, у випадку приховування майна або порушення права ним користуватись, при здійсненні представником банківської або іншої фінансової установи банківських операцій з

коштами (вкладами), на які накладено арешт); або 2) з моменту заподіяння майнової шкоди (наприклад, у випадку розтрати, знищення або пошкодження майна) [4, 1032].

Звернемо увагу на санкцію ч. 1 ст. 194 КК України. Умисне знищення або пошкодження майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той саме строк.

Таким чином, аналіз видів та розмірів основних покарань, які передбачено в санкціях ч. 1 ст. 388 та ч. 1 ст. 194 КК України, дає підстави зробити висновок, що: 1) більший розмір штрафу передбачено в ч. 1 ст. 388 КК України; 2) покарання у виді громадських робіт за незаконні дії з майном, на яке накладено арешт або яке описано, не передбачено; 3) строк виправних робіт у санкціях обох норм визначено однаково; 3) у санкції ч. 1 ст. 388 КК України передбачено менший строк обмеження волі; 4) позбавленням волі на певний строк встановлено тільки за умисне знищення або пошкодження майна. Додаткове факультативне покарання встановлено тільки за незаконні дії з майном, на яке накладено арешт або яке описано.

По-третє, розглянемо санкції невиконання судового рішення (ч. 1 ст. 382 КК України) та незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано (ч. 1 ст. 388 КК України), адже ці злочини суміжні за родовим та основним безпосереднім об'єктом злочину та формою вини.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, відповідальність за який встановлено ч. 1 ст. 382 КК України, є суспільні відносини, які забезпечують інтереси правосуддя в частині повного і своєчасного виконання судового рішення. Як зазначалось вище, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 388 КК України, є суспільні відносини, які забезпечують встановлений законом порядок виконання не тільки рішень судів, а й інших державних органів чи посадових осіб щодо правового режиму майна, на яке накладено арешт або яке описано. Із суб'єктивної сторони обидва злочини характеризуються умисною формою вини.

Розрізняються вони за ознаками об'єктивної сторони та суб'єкта злочину. Так, у ч. 1 ст. 382 КК України передбачено відповідальність за умисне невиконання службовою особою вироку, рішення, ухвали або постанови суду, що набрали законної сили, або перешкоджання їх виконанню. Форми об'єктивної сторони незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації, уже були названі. Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 382 КК України, на відміну від злочину, відповідальність за який встановлено ч. 1 ст. 388 КК України, може бути тільки службова особа.

Невиконання судового рішення (ч. 1 ст. 382 КК України) карається штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Порівняння видів та обсягів основних покарань, передбачених у санкціях ч. 1 ст. 388 та ч. 1 ст. 382 КК України, дає підстави зробити висновок, що: 1) більший розмір штрафу передбачено в ч. 1 ст. 382 КК України; 2) у санкції ч. 1 ст. 382 КК України, на відміну від ч. 1 ст. 388 КК України, не передбачено такі види покарань, як виправні роботи та обмеження волі; 3) за невиконання судового рішення може бути призначено позбавлення волі на строк до трьох років. В обох нормах передбачено додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, однак у санкції ч. 1 ст. 382 КК України воно вказано як факультативне, а в санкції ч. 1 ст. 388 КК України як обов'язкове.

Підводячи підсумок усьому вищевикладеному, хотілося б зазначити наступне.

По-перше. Порівняльний аналіз санкції ч. 1 ст. 388 КК України та суміжних злочинів, передбачених ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 194 та ч. 1 ст. 382 КК України, дає підстави стверджувати, що розміри та види покарань за ці суспільно небезпечні діяння належним чином не узгоджені між собою.

По-друге. Розмір штрафу за умисне пошкодження майна у великих розмірах (ч. 1 ст. 194 КК України) менший, ніж за умисне пошкодження майна, на яке накладено арешт або яке описано (ч. 1 ст. 388 КК України), хоча цей злочин буде закінченим, навіть якщо спричинено меншу шкоду.

Розмір штрафу за розтрату чужого майна (ч. 1 ст. 191 КК України), що є корисним злочином проти власності, менший, ніж за розтрату майна, на яке накладено арешт або яке описано (ч. 1 ст. 388 КК України), хоча останній може бути вчинено й з інших спонукань.

На наш погляд, такий підхід є науково необґрунтованим, адже фахівці неодноразово звертали увагу на доцільність більш широкого використання вказаного виду покарання в санкціях та практиці його призначення за злочини проти власності [2, 115].

По-третє. Суперечливою видається позиція законодавця щодо визначення позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю в санкціях ст. 191 та ч. 1 ст. 388 КК України як додаткового факультативного, а в санкції ч. 1 ст. 382 КК України як додаткового обов'язкового, адже всі ці злочини вчиняються спеціальним суб'єктом. Більше того, основні безпосередні об'єкти злочинів, які передбачено ч. 1 ст. 382 та ч. 1 ст. 388 КК України, дуже близькі. Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано, можуть також бути засобом невиконання судового рішення.

По-четверте. Шагом у напрямі гуманізації та індивідуалізації покарання є включення до санкції ч. 1 ст. 194 КК України покарання у виді громадських робіт. На доцільність застосування цього покарання за певні злочини проти власності звертають увагу В. Т. Маляренко та Ю. В. Філей [2, 120]. Вважаємо обґрунтованим застосування цього покарання й за незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано.

Проведене дослідження дозволяє автору внести певні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства.

1. Закріпити в санкціях ч. 1 ст. 191, ч. 1 ст. 194 розмір штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Доповнити санкцію 1 ст. 388 КК України таким видом покарання, як громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин.

3. Установити за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 191 та ч. 1 ст. 388 КК України, додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю як обов'язкове, для чого виключити з тексту санкцій цих кримінально-правових норм словосполучення “або без такого”.

Перспективним напрямком подальших наукових досліджень вважаємо вивчення проблем кваліфікації незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано.

Література

1. Хавронюк М. І. Щодо відповідності санкцій кримінально-правових норм суспільній небезпеці діянь / М. І. Хавронюк // *Науковий вісник ДЮІ МВС України*. — 2001. — № 1. — С. 101–109.
2. Філей Ю. В. *Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Філей Юрій Володимирович*. — Запоріжжя, 2005. — 232 с.
3. Филимонов В. Д. *Норма уголовного права / Филимонов В. Д.* — СПб.: Юридический центр Прес., 2004. — 281 с.
4. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка — [5-те вид., переробл. та доповн.]. — К.: Юридична думка, 2008. — 1216 с.*

